

Ja må han leva

Eva Danielson

I nget födelsedagsbarn i Sverige kan undgå visan ”Ja må han/hon leva”. Den är definitivt en av våra mest kända visor över huvud taget. Känd i varje fall i den meningen att alla kan den, men betydligt mindre känd till sin historia. Den är dessutom mycket sällan förekommande i tryckta visböcker – just därför att den är så känd. Bristen på belägg, inte bara i visböcker utan också i uppteckningar, gör det extra svårt att komma åt visans ålder, spridning och historia. Detta är ett försök att sammanfatta vad vi vet idag.

Som alla visor består ”Ja må han leva” av en text och en melodi. I det här fallet kan melodin spåras betydligt längre tillbaka i tiden än texten. Carl Michael Bellman använde nämligen den här melodin till ett par av sina visor, daterade till senast 1765, det år då Samuel Christian Wallen skrev ner de båda texterna – utan melodi – i sin omfångsrika vissamling. Bellman var då 25 år gammal, så visorna hör till hans tidigaste produktion. När de långt senare trycktes bland *Fredmans sånger* 1791 fick de numren 11 och 12, ”Portugal, Spanien” och ”Venus Minerva”.

Bellmans direkta melodikälla har man inte funnit, och man kan heller inte veta hur melodin lät när han först började sjunga den. Eftersom det hann gå närmare 30 år innan den skrevs ner och trycktes kan Bellman ha hunnit ändra den en del under mellantiden, och han använde den dessutom i två olika versioner: till texten ”Portugal, Spanien” går den i 3/8-delstakt, till ”Venus Minerva” i 4/4-delstakt. Det är tydligt att melodin var välkänd, och inte bara i Sverige. Julius Bagge, som skrev melodikommentarerna till Erik Drakes Bellmansutgåva 1881, visar på en besläktad melodi, en ”Air de Chasse” ur en vaudeville, tryckt i samlingen *La Clé du Caveau*. I denna samling finner man en repertoar som brukades i de olika sällskap som höll till i den parisiska vinkällaren Le

Caveau. Att just den skulle vara Bellmans källa är ändå knappast troligt. I den senaste utgåvan av *Fredmans sånger* påpekar musikforskaren och Bellmansspecialisten James Massengale att melodin hör till en mycket vanlig 1700-talstyp (Bellman 1992, s. 200). Observanta musiklyssnare har lagt märke till att den förekommer i verk av både Mozart och Haydn, så den måste ha varit känd i Österrike i slutet av 1700-talet. I Tyskland var den i varje fall bekant i slutet av 1800-talet; mer om det nedan.

Wallen, den förste som skrev ned Bellmans båda vistexter, hänvisar också ofta till melodin från andra visor i sin vissamling, och han gör det oftast med timbren ”Portugal, Spanien”. Den texten blev betydligt mera känd och spridd än ”Venus Minerva” – bland Bellmansavskrifterna i ett antal 1700-talsvisböcker förekommer texten till ”Portugal, Spanien” 18 gånger mot 6 för ”Venus Minerva”, det har Bellmansforskaren Gunnar Hillbom räknat ut (Bellman 1992, s. 398). Det förefaller alltså som om man föredragit melodins ”Portugal, Spanien”-version i 3/8-deltakt till vistexter. Bellman själv använde för övrigt melodin en tredje gång ett par år senare, till en text som börjar ”Högtid beredes/Och Ganymedes/Gudarnas skänksven vid spisen han står”.

Bellmans tre texter har alla anknytning till festligheter eller dryckeslag, och den associationen har följt melodin i den folkliga traditionen. I fyra skillingtrycksupplagor från åren kring 1800 har bröllopsvisan ”Brudgum och bruden vilka i skruden” (tidigast känd från 1772) melodiangivelsen ”Portugal Spanien stora Britannien”. Också flera folkliga skålvisor sjungs till den. En av dem har ofta sjungits på bröllop. Texten kan börja på många olika sätt, t.ex. med raden ”Bröderna till höger” eller ”(Och) skål mina bröder”. Flera varianter har lånat inte bara melodin från Bellman utan också flera rader ur texten till ”Portugal Spanien”. Detsamma gäller visan ”Amen på psalmen”, som sjungits av soldater. En tredje dryckesvisa, ”Krögarekäring, slå i till förtäring”, har också varit populär bland soldater, enligt traditionen åtminstone sedan 1812 (Mattsson 1989 nr 59 och 60). Uppgiften att den då sjöngs till en gånglätsmelodi antyder att det snarast var ”Venus Minerva”-versionen, alltså i marschtakt, man använde.

Men också i ett helt annat sammanhang har ”Venus Minerva”-melodin kommit till användning. I ett nummer av Frälsningsarméns tidning *Strids-Ropet* för år 1884 stod texten till sången ”Jesus allena mitt hjärta skall äga” som var författad av en frälsningssoldat från Stockholm till just ”Venus Minerva” (Lövgren 1964, sp. 70). Sången har sedan stått i många

upplagor av *Frälsningsarméns sångbok* (se exempel härneda). Uppenbarligen sjögs ”Jesus allena” så pass ofta av Frälsningsarmén att refrängens text, som börjar ”Ej bör jag sörja, ej bör jag klaga”, gav upphov till en parodi. I en uppteckning från Viken i Skåne heter det:

I Hälsingborg i början på 1890-talet. Då frälsningsarmén på kvällarna hade sina möten då infann sig också en del ungdom utan någon religiös inställning endast för att höra musik och träffas och de sjungo med i melodien men de hade sina egna ord och sjungo:

N:o 168.

Jesus allena!

Tempo di marcia.

1. Je - sus al - le - na mitt hjär - ta skall e - - ga, Je - sus al -
Kör. Ej bör jag sör - ja, ej bör jag kla - ga: Je - sus min

le - na där - in - ne skall bo. In - gen - ting här kan baus
bro - der är all - tid mig när; och han har lof - vat att

D. C. för kör.

kär - lek upp - vä - ga, en - dast hos ho - nom min själ fin - ner ro.
hand om mig ta - ga, trots al - la stor - mar mot hem - net det bär.

Ej börja sörja ej börja klaga
Polisen polisen är alltid mig när
Han har ju lovat att han må mig taga
trots alla sparkar till finkan det bär
och när frälsningsarmén sjung sin sång så sjungo de detta.” (Nordiska museet,
Visor III s. 220. E.U. 19764)

Vilken sång Frälsningsarmén sjöng är inte svårt att räkna ut. Parodin tycks ha blivit ganska spridd. I visarkivets register finns uppteckningar också från Södermanland, Dalarna och Västergötland. Och något som får betraktas som en vidareutvecklad variant av parodin återfinns i sjömansmiljö. År 1903 hörde Sigurd Sternvall den av en gammal norsk sjöman på ett Sailor’s boardinghouse i Leith. Det var en halarvisa, och norrmannen sjöng den på svenska. Vi återger den härintill efter Sternvalls samling av sjömansvisor, *Sång under segel*.

I denna variant har poliskonstapeln blivit konstapeln ombord på ett handelsfartyg, där hans uppgift bl.a. var att ha hand om och dela ut provianten ombord.

Frälsningsarmén, som så ofta lät höra sin musik ute på gator och torg, har säkert bidragit till att hålla ”Venus Minerva”-melodin vid liv i folklig tradition, så mycket mer som ännu en av deras sånger, med textbörjan ”Striden härnere ej evig skall vara”, sjöngs till samma melodi. Och parodin spred melodin ytterligare. Kanske den också åstadkom att Frälsningsarmén så småningom bytte ut den ursprungliga melodin till ”Jesus allena”? I alla händelser har sången i senare upplagor av *Frälsningsarméns sångbok* försetts med en helt annan melodi.

Melodin har levt kvar i folklig tradition också som rent instrumental låt både i Sverige och Finland. I allmänhet spelas den som gånglåt eller marsch, gärna i festliga sammanhang, och framför allt till bröllop. Från och med slutet av 1700-talet och i drygt 100 år därefter stöter man på den som brudmarsch vid allmogebröllop. Ett exempel finner vi i en skildring av ett bröllop i Småland i slutet av 1700-talet. Brudföljets intåg i kyrkan beskrivs så här: ”Brudmarschen spelas och medan hobo-jorna skräna melodien till Fredmans epistel N:o 64, ‘Gubben Noach’, ‘Portugal, Spanien’ etc. eller något annat i spelmännens smak passande stycke, intågar stassen med efter musikens takt lämpade steg i kyrkan [...]” (Djurklou 1874 s. 53).

År 1846 var det premiär på en av alla tiders mest framgångsrika och

"EJ BÖR VI SÖRJA, EJ BÖR VI KLAGA."

Ej bör vi sör- ja, ej bör vi kla- ga. Kon-
sta- peln, vår vän, han är all- tid oss när.
Han har oss lo- vat att hand om oss ta- ga
trots al- la mot-spark, vart vin- den än bär.
Han har oss lo- vat att hand om oss ta- ga
trots al- la mot-spark, vart vin- den än bär.

Ej bör vi sörja, ej bör vi klaga.
Den vindpump vi har går som trampkvarnen lätt.
Om det gnisslar i pipen, konstapeln begriper'n :/
och revar dess segel, för nu slår hon läns.

Ej bör vi sörja, ej bör vi klaga.
Konstapeln han väger upp sill, brö å fläsk.
Om skepparn belåten, han lirkar på tåten, :/
vi får extra förplägning var eviga kväll.

omtyckta svenska folklustspel, *Värmlänningarna*. Om man i borgerliga kretsar händelsevis skulle ha glömt bort vår melodi sedan 1700-talet så blev man nu påmind om den igen, för den sjungs av folket under mid-sommarfirandet. Om det var *Värmlänningarnas* författare, F.A. Dahlgren, som skrev sin text "Takttu go vänner" direkt för den här melodin, eller

om den valdes ut av Andreas Randel, som stod för musikarrangemangen, det vet man inte. Hur som helst, genom de många föreställningarna av *Värmlänningarna* blev melodin ännu mer välkänd. Och här hade melodin dessutom fått den utformning den har när vi idag sjunger ”Ja må han leva”. Man kan väl också räkna med att melodins anknytning till festliga sammanhang blev ytterligare bekräftad genom *Värmlänningarna*.

Ovan har antytts att melodin var bekant i Tyskland i slutet av 1800-talet. Det vet vi genom att den trycktes 1877 tillsammans med en text som låter bekant i våra öron:

Boken den står i heter *Pan – Ein lustiges Liederbuch für Gymnasiasten* (Fuld 1966, s. 226). Den är således avsedd för gymnasister, dvs. blivande studenter. Och när ”Ja må han leva” slutligen uppenbarar sig i svensk tradition är det framför allt i studentkretsar vi möter den. Att melodin redan var bekant där kan vi sluta oss till genom att ”Venus, Minerva” fanns med i *Uppsala-studenternes sånger*, tryckt 1874. Men det var först under 1910-talet som ”Ja må han leva” började tryckas i studentsångböcker. Där står den, inte som självständig visa, utan som tillägg till skälvisan ”Det var i vår ungdoms fagrade vår” (Mattsson 1989, s. 53). Det äldsta belägg på

Hoch Soll Er Leben

den som finns i Svenskt visarkivs bibliotek är i *Nylänningarnas sångbok*, alltså en finländsk sångbok, från 1914. Visan ”Det var i vår ungdom den fagrade vår” står som första nummer under rubriken Dryckesvisor, och texten avslutas med raderna ”Ja, må han leva, ja, må han leva, ja, må han leva uti hundra år”, upprepade en gång till och med ungefär den melodi vi sjunger idag.

Nästa visbok där den finns med är svensk, *Skogis visbok* från 1918, och där står ”Ja må han leva” tryckt som egen visa, så vitt vi vet för första gången. Texten lyder till att börja med som i föregående visbok, men den har fått ett tillägg som framgår av notexemplet på nästa uppslag. Den

står under rubriken Skogis-visor, som i förordet definieras som ”alla de visor, som gemensamt hava sjungits eller ännu sjungas vid skogisarnas klubbaftnar.” Man föreställer sig att skogis-visorerna inte är splitter nya, utan sjungits av Skogshögskolans elever en del år. Visan står kvar oförändrad i fjärde upplagan 1929, men då har den flyttat till avdelningen ”Dryckesvisor” – och i femte upplagan 1937 finns den inte med längre. I en sångbok för Nylands nation i Helsingfors av år 1925 står texten fortfarande efter ”Det var i vår ungdom”; men efter raderna ”Ja, må han leva ... uti hundra år” följer nu också tillägget ”Aldrig, aldrig ska’ vi skiljas åt...” som vi känner igen från den svenska *Skogis-Visor*. Så sjöngs den också av studenter i Lund på 1930- och 40-talen. Men när nylänningarna tryckte om sin sångbok 1941, då hade ”aldrig, aldrig...” etc. fallit bort, och texten löd bara ”Ja, må han leva ... uti hundra år” – men den står fortfarande som slutkläm i visan ”Det var i vår ungdom” och under rubriken ”Dryckessånger”.

Det ska tilläggas att melodin var känd för dåtidens studenter också till en helt annan text, nämligen Olof Thunmans ”Lämnar gemaken”, som står i mängder av studentsångböcker från 1910- till 1930-talen. Åtminstone in på 1950-talet har den sjungits då man tågar ut från nationsfester. På ett par ställen står det uttryckligen att melodin är densamma som till ”Ja, må han leva”. Också Bellmans ”Portugal, Spanien” och ”Venus Minerva” står för övrigt i några enstaka studentsångböcker.

Alla de här uppgifterna ger ett intryck av att visan först var känd enbart i studentkretsar. Men så behöver det inte ha varit. Studenter gav ut visböcker i en omfattning som inte förekom på annat håll. Varje nation, varje högskola gav ut sin egen samling, och i ständigt nya upplagor. Vi har alltså ovanligt goda möjligheter att få reda på vad som sjöngs i deras kretsar, medan bristen på belägg från andra miljöer är närmast total. Men några finns det ändå. Det äldsta exemplet är en grammofonskiva, *Det svenska smörgåsbordets nubbevisor* från 1920 (Mattsson 1989, s. 53). Där sjungs visan i omedelbar anslutning till ”Det var i vår ungdoms fagrade vår”. På en annan skivinspelning, från 1931, firar man en student i hemmiljö och sjunger ”Ja må han leva” för honom.

Det finns också några få traditionsuppteckningar som nämner ”Ja må de/hon/han leva”. Den äldsta gjordes så sent som 1938. Meddelare är en kvinna från Bohuslän, född 1860, och hennes skildring har rubriken ”Ett gammaldags bröllop”:

46. Ja, må han leva.

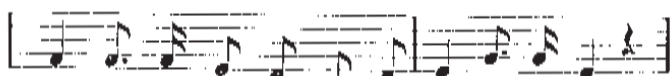
Ja, må han le - va, ja, må han le - va,

ja, må han le - va ut - i hun-dra-de år!

Ja, må han le - va, ja, må han le - va,

ja, må han le - va ut - i hun-dra-de år!

Ald - rig, ald - rig ska' vi gløm-ma ho - nom!

Nej, ald - rig, ald - rig ska' vi gløm-ma

ho - nom! Ja, må han le - va, ja, må han

le - va, ja, må han le - va i hun-dra-de år!

När prästen vigte brudparet skulle de ut och visa sig för de många ”brudskådarna” som samlades utanför. Dessa stodo ute och ropade: ”Brudparet ut”, tills de äntligen kommo ut. Två män gingo då före med två tända ljus, därefter följde brudparet och en del av gästerna. De gjorde en sväng runtom gården, sedan ställde sig brudparet på trappan, där man hurrade för dem. Några av åskådarna stämde då upp och sjöngo följande:

Ja må de leva, ja, må de leva,
ja må de leva uti hundra år.
Och när de ha levat, och när de ha levat,
och när de ha levat uti hundra år,
ja, då ska de skjutas, ja, då ska de skjutas,
ja, då ska de skjutas på en skottkärra fram. (V.F.F. 2225 s. 27)

Tyvärr är skildringen omöjlig att datera, men den borde snarast gälla meddelarens ungdom, 1880–90. I alla händelser är den ett tidigt belägg på raderna om skottkärran som är ganska vanligt förekommande i traditionen idag, åtminstone bland barn.

En annan uppteckning är ett svar på Nordiska museets frågelistan om dryckessång, och meddelaren, en kvinna från Skåne, berättar först om dryckesseder från barndomen och skriver sedan: ”Numera sjunges vid födelsedagsfest med glas i hand: Ja, må hon leva [...] uti hundra år. Och när hon har levat [...] uti hundra år Då skall hon leva [...] uti tusende år.” (Nord. mus., E.U. 20176). Detta skrevs omkring 1940 och är det första belägg jag lyckats finna på att vår födelsedagsvisa verkligen sjungits just som födelsedagshyllning. En samtidig uppteckning från Nederluleå, daterad 1940, återger ”Mätte han/hon leva, ja, må han leva, Mätte han leva uti hundra år” osv. (ULMA 13962, s. 10). Den har rubriken Hyllningssång, och det kan naturligtvis avse hyllningar också i andra sammanhang än födelsedagar. Uppteckningarna visar i alla händelser att visan då var känd både i Skåne och Norrbotten.

Det förefaller uppenbart att ”Ja må hon/han leva” från början var en skälvisa som sjöngs för att hedra någon av vad anledning som helst. Visan kan knappast dateras med någon större precision, men nog bör den ha börjat spridas senast omkring sekelskiftet 1900. Det är lätt att glömma att födelsedagsfirande då ännu var ovanligt, eller i varje fall ganska nytt, bland folk i gemen. I de borgerliga kretsar där man sedan förut firat familjens eller vänners födelsedagar hade det förekommit att man skrev dikter eller visor till varandra, nya för varje tillfälle, men just kring

sekelskiftet 1900 börjar det skrivas en hel del visor avsedda för vilket födelsedagsbarn som helst. Ett exempel är Alice Tegnér's "På fars (mors) födelsedag" från 1893 som börjar "God morgon lilla pappa" alternativt "Hurra för lilla mamma", senare anpassad för att kunna användas också till syskonen Anders och Stina. Men det fanns många, många fler, och en så enkel visa som "Ja må han leva" hade säkert svårt att konkurrera med dem till att börja med. I det långa loppet blev enkelheten snarast en tillgång. "Ja må han leva" blev så småningom den födelsedagssång *alla* kunde. Även om man brukar sjunga något helt annat på födelsedagar hemma i familjen så är det "Ja må han leva" man nu sjunger i andra och större sammanhang: på jobbet, i skolan, på dagis, på födelsedagsfester utanför familjen.

Visans funktion som enbart födelsedagsvisa är således av relativt sent datum, medan vistexten som sådan vid det här laget tycks ha levat "uti hundra år".

Källor och litteratur

Uppteckningar ur samlingarna i Nordiska museet, Stockholm, Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg (V.F.F.) och Folk-minnesenheten vid Språk- och folkminnesinstitutet i Uppsala (ULMA).

Bellman, Carl Michael, *Fredmans sånger*. Text- och melodihistorisk utgåva. 2. Musik och kommentarer. Stockholm 1992.

Djurklou, G., *Unnarsboarnes seder och lif efter Lasses i Lassaberg anteckningar*. Stockholm 1874.

Fuld, James J., *The Book of World-Famous Music. Classical, Popular and Folk*. New York 1966.

Frälsnings-Arméns Strids-Sånger. Stockholm 1887.

Lövgren, Oscar, *Psalm- och sånglexikon*. Stockholm 1964.

Mattsson, Christina, *Helan går. 150 visor till skålen samlade och kommenterade*. Stockholm 1989.

Sternvall, Sigurd, *Sång under segel*. Stockholm 1935.

